

Undervejs til »Oplevelsen af den historiske Sans«

Af Vagn Skovgaard-Petersen

Formanden for Dansk Historisk Fællesforening, dr. pæd. Vagn Skovgaard-Petersen, sender en hilsen til Historisk Samfund i anledning af 75-års jubilæet. Den er formet som en kommentar til visionerne i provst Nissens foredrag.

Tværs over en tidsafstand på de 75 år fængsles man ved læsningen af det foranstående optrykte foredrag, som provst J. Nissen holdt fastelavnsmandag 1902 i Esbjerg. Det er der flere grunde til.

Interessen kan skyldes, at læseren ved, hvad foredraget var med til at sætte i gang. Nissen kommer henimod slutningen selv ind på planerne: »en lille Kreds af historisk interesserede Mænd« med stiftamtmand Stemann og højskoleforstander Ludvig Schrøder fra Askov i spidsen var i færd med at stifte Historisk Samfund for Ribe Amt, man skulle »sysle med Lokalhistorien for dette Amts vedkommende« og udgive en årbog, »hvori Egnens og Sogdenes historiske Minder og Steder og Personligheder efterhaanden kunde blive beskrevet. . .«. Planerne blev som bekendt gjort til virkelighed, og årbogen har gang på gang med Nissens ord kunnet fortælle læserne: »og nu skal Rive Taarn og Tirslund store Sten hænge i din Næs', til du fortæller en li'saa lang og li'saa trang, men it den selv sam'«.

Der er grund til at fejre det, der blev sat i gang. Den rolle, som Nissens foredrag dengang spillede, skal ikke undervurderes, det er tankevækkende, hvad koldinghistorikeren P. Eliassen skrev i første bind af Fortid og Nutid (1914) i en artikel om redaktionsproblemer og redaktionsopgaver: »Selv om Tilskyndelsen til vort første Amtssamfund udgik fra Askov og Ribe, saa var det vel nok den daværende Præst i

Brørup, Provst Nissen, der med sit Foredrag 1902 om Oplivelse af historisk Sans tændte Luen omkring i Landet. Det var i hvert Fald den Tale, der, refereret i en Avis, greb mig« (Fortid og Nutid, I, s. 246). Nissens foredrag er et historisk kildeskrift, der fortæller, at den lokale selvbevidsthed omkring århundredskiftet var ved at finde nye former på landet.

Men foredraget kalder også læserens interesse frem, fordi det fremlægger synspunkter, der stadig kan sætte i gang. Foredraget har yderligere den dyd, at det er gjort så velsignet naturligt og ukrukket: ingen opstyltet snak, men nogle tanker i et jævnt og dog personligt sprog, hvor eksempler samler trådene og støtter hukommelsen.

Hovedlinjen i foredraget går fra understregningen af historiens værdi for den enkelte og for samfundet over en påvisning af den lokale histories betydning for oplivelse af den historiske sans til en beskrivelse af lokalhistoriens særlige muligheder på skolens område.

Nissen får sagt nogle væsentlige ting om historien i almindelighed og lokalhistorien i særdeleshed. Han anfører, at »jeg ikke ved noget bedre Middel end det at kende Fortiden og udvikle den historiske Interesse til at få Samfundsfølelse frem i god Forstand«. Og på denne baggrund meddeler han sin erfaring: »Jeg har særlig een Kile, som jeg gærne vilde drive paa, og det er denne, at Vejen til Oplivelse af historisk Sans, den gaar igennem Lokalhistorien, den stedlige Egnshistorie«. I skolens historieundervisning bliver den første opgave den geografiske, medens den næste er at vække den historiske sans gennem fortælling i tilknytning til det nære og konkrete: egnens monumenter, historiske personer, sammenhænge og ejendommeligheder.

Disse veludtrykte tanker var måske ikke originale, men de var aktuelle, dengang som nu. Det var i datiden en almindelig anerkendt regel, at man i undervisning skulle gå fra det

nære til det fjerne. Ikke få lærere vidste af erfaring, at en udflugt til mose eller skov kunne sætte spor i uventede iagttagelser og bestemmelse af flintøkser eller stendysser. Det var blevet moderne at anvende anskuelsesbilleder i undervisningen, hvor typiske, danske miljøer var gengivet. Cirkulæret af 6. april 1900 om undervisningen i folkeskolen understregede, at historieundervisningen skulle fremelske »en varm og levende Følelse, særlig for vort Folk og Land« - en samfundsfølelse, der jo nok kunne være behov for efter forfatningskampens »polarisering«. Samme cirkulære anbefalede, at geografiundervisningen tog sit udgangspunkt i »en grundig Gennemgang af Hjemstedet og dets Forhold, saaledes at Børnene ad Anskuelsens Vej vinde de mange forskellige geografiske Forestillinger«. Historikeren Johan Ottosen havde gentagne gange anbefalet at forbinde de geografisk-topografiske og de historiske synsmåder i historieundervisningen og i stofvalget at begynde med det nære for derfra at udvide synskredsen til det nationale, det nordiske og det verdenshistoriske.

Ny var imidlertid foredragets understregning af lokalhistoriens nødvendighed. Der lå nok heri en reaktion mod københavneriet, mod den forestilling, der da også kom frem i diskussionen bagefter, at alle disse lokale sammenhænge blot var »provinsialisme«, altså udtryk for en indelukket, snæversynet holdning.

Men foredraget var mere end en reaktion, det udstak et program. »Samfundsfølelse« afspejler et konkret fællesskab: det lokale samfund med dets særpræg, ejendommelighed og tradition bygger bro fra den enkelte til det større samfund. Provst Nissen kunne formentlig have tilsluttet sig den samtidige tanke, der var udtrykt af Georg Brandes (1899) i en anden forbindelse: »Fra det Særlige aabner sig Vinduer ud mod det Almene. Men der fører langt færre Veje fra det rent Almindelige til Særkunds-kaben«. I de ord ligger nyttig vejledning for både historikere og pædagoger!

*Provst J. Nissen,
Brørup.*

Hvis vi på denne baggrund skal trække *linjer frem til vor egen situation*, så må vi konstatere, at for historieundervisningen blev den udstukne vej til oplevelsen af den historiske sans ikke den brede vej i perioden. Der kan nok nævnes eksempler på historielæreres brug af lokale bygninger, især kirkerne, i undervisningen, og hjemstavnslæren var især i 1930'erne ofte et vellykket forsøg, men nogen alfarvej blev den lokale historie aldrig. Stramme læseplaner, ukendskab til materialets muligheder, mangel på vejledende litteratur, lærernes arbejdspress kan være grunde nok. Men synd var det, at historien for mange elever blev for abstrakt, at undervisningen ofte glemte at undersøge det særlige af frygt for ikke at overkomme det almene!

Der er imidlertid tegn til, at lokalhistorien nu er ved at vinde den plads i historieundervisningen, som Nissen i sin

tid var talsmand for. Det skyldes øjensynlig ændringer i lokalsamfundet, i det lokalhistoriske arbejde og i skolens opfattelse af historieundervisning.

Lokalsamfundene på landet er nogle steder kommet i defensiven på grund af svigtende erhvervsmuligheder, nogle er som bekendt blevet sovesamfund for folk, der har deres erhverv i byerne. Men samtidig synes interessen for de historiske betingede sammenhænge i lokalsamfundet at vokse: Hvad der forhen var et selvfølgeligt, delvis erhvervsbetinget lokalsamfund, er her og der blevet et fællesskab, der har behov for en bevidst indsats for at bevare eller skabe et »miljø«. I denne forbindelse har man brug for historien, topografien, traditionen for at forstå og opleve sin sammenhæng.

Medens lokalsamfundet nogle steder står defensivt, er lokalhistorien kommet i offensiven. Det skyldes, at der som nævnt er hårdt brug for den. Det skyldes også, at et omfattende lokalhistorisk indsamlings- og oplysningsarbejde er udført op igennem dette århundrede i de lokalhistoriske/topografiske foreninger, arkiver og museer, så at det er muligt i bøger, dokumenter, billeder, ting og sager at skaffe sig en solid viden om de lokale sammenhænge i fortiden. Indsamlingen og registreringer er i disse år inde i en frugtbar udvikling og foregår mere systematisk end nogensinde. Dertil skal føjes, at man nu om stunder i modsætning til provst Nissen har forstået, at også alle bysamfundene - endog Esbjerg! - er historisk interessante. Industrialiseringens lokale spor træder tydeligt frem i såvel hovedstad som stationsby.

Skolens historieundervisning har i længere tid været et smertensbarn. Det er ikke så få lærere, der i de sidste årtier har slået knuder på sig selv i forsøg på at sige noget genialt og forløsende om den - ofte i metodediskussioner på et abstrakt plan! Det kan konstateres, at fagets timetal er blevet reduceret, at det som selvstændigt, obligatorisk fag i folkeskolen kun optræder i 6. og 7. klasse, og at samtdsorientering med historisk islæt har afløst det i 8.- 10. klasse.

Om denne nye disciplin haves endnu ikke mange erfaringer, men at den vil være tilbøjelig til hovedsagelig at dyrke det almene og generelle, er næppe en for dristig påstand. Derved vil den imidlertid efter alt at dømme tilskynde historiefaget til at blive sig sin egenart bevidst, sit udgangspunkt i de konkrete og særlige vilkår. Man tør formode, at tilskyndelsen også vil nå til de lokale myndigheder, der udstikker de bindende læseplaner.

Situationen er altså den, at interessen for lokalsamfundet er vokset betydeligt, at den enkelte lærer har langt flere kilder at øse af end forhen, og at han - trods nedskæringer - er friere stillet end tidligere i valget af undervisningsemnerne inden for historien. Den abstrakte pædagogik er under afløsning af den mere konkrete, og de skriftlige kilder noteres ikke længere over pari i undervisningen.

På denne baggrund er det rimeligt at forvente, at en hel del af Nissens visioner virkeliggøres i vor tid, at lokalhistorien i skolen for mange elever kan blive vejen til oplivelse af historisk sans. Personer, familier, naturforhold og topografi, socialgrupper og erhvervs muligheder, skole og kirke, politik, samarbejde og konflikter, tradition og fortællinger er altsammen brikker i den lokale mosaik. Iagttagelser, men sandelig også sammenligninger vil være karakteristisk for denne undervisning, der rummer udfordring til opfindsomhed, kombinationsevne og skønsomhed. Tirslund store sten vil hænge i næsen og kalde på den gode historie.

Med god grund kan man spørge, hvor den nationale solidaritet, den fælleseuropæiske kultur, det globale perspektiv, ideerne, de skabende personligheder, udviklingen og de store linjer er blevet af. De er der, men blot ikke som almindeligheder, svaret er allerede udtrykt i det gengivne Brandes-citat. For barnet og historikeren er udgangspunktet altid mennesker i et overskueligt samfund, det være sig Athen eller Vestjylland.

Dagsaktuelle overskrifter eller summariske gennemsnit er

ikke nok til at give en global historieundervisning indhold. Men den får mening, hvis den interesserer sig for forskelle i vilkår og traditioner, den er lødig i en historisk og kulturgeografisk sammenligning af udviklingen i forskellige store og små samfund.

Oplevelse af historisk sans er - nu som på Nissens tid - knyttet til *oplevelse* af historisk sammenhæng. Herom har det lokalhistoriske arbejde givet mange vidnesbyrd i de 75 år. Historisk Samfund for Ribe amt kan passere jubilæet i glæde over det initiativ, der toges i 1902, og over det frugtbare arbejde, der fulgte efter. Jubilæet kan fejres også i forvisning om, at fremtiden i stigende grad vil få brug for en indsats på de mangfoldige områder, som er de historiske samfunds virkefelt. Begge dele skal i hvert fald være udtrykt i en lykønsning fra Dansk historisk Fællesforening.

Vagn Skovgaard-Petersen.

Vagn Skovgaard-Petersen, født 1931. Lektor ved Danmarks Lærerhøjskole, dr. pæd. 1976. Har bl.a. skrevet: Dannelse og demokrati - fra latin- til almen-skole (disp.). Medredaktør og forfatter af: Historieundervisning- mål og muligheder. 1970 (Gyldendal). Div. artikler. Adr. Taffelbays allé 12. Hellerup.